

Ιστορικά προβλήματα της αρχαίας Πελαγονίας

Κ. Π. Χρήστου

Επίκ. Καθηγητής Α.Π.Θ.

Ἡ μικρὴ αὐτὴ συμβολή, μακρὰν τοῦ νὰ φιλοδοξῇ νὰ παρουσιάσῃ τὸ σύνολο τῆς ἱστορίας τῆς Πελαγονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀπαντήσῃ σὲ ὠρισμένα ἐρωτήματα, σχετικὰ μὲ τὴν περιοχὴ καὶ τὶς φυλὲς ποὺ τὴν κατοικοῦσαν.

Τὸ πρῶτο πρόβλημα ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἶναι ἡ γεωγραφικὴ ὀριοθέτησις τῆς περιοχῆς. Τὰ νότια σύνορα τῆς Πελαγονίας τοποθετοῦνται ἀπὸ τὸν Hammond περίπου στὸ ὕψος τῶν σημερινῶν ἑλληνοσοκοπιανῶν συνόρων. Στὴν πραγματικότητά ὅμως ἐπρόκειτο γιὰ τὰ φυλετικὰ σύνορα τῆς περιοχῆς, δηλαδὴ τὰ σύνορα μεταξὺ τῆς χώρας τῶν Λυγκηστῶν καὶ τοῦ βορειότερου τμήματος τῆς Πελαγονίας. Τὸ ὄριο αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀσθενὲς ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως¹. Ἡ πεδιάδα δὲν τελειώνει παρὰ νοτίως τῆς Φλωρίνης, στὰ ὑψώματα ποὺ χωρίζουν τὴν Λυγκηστίδα ἀπὸ τὴν Ἑορδαία. Σ' αὐτὸ συνηγορεῖ καὶ ἡ πιθανώτερη ἐτυμολογία τῆς λέξεως Πελαγονία, ποὺ σημαίνει τὸ πέλαγος, τὴν πεδιάδα². Κατὰ τὴν Φ. Παπάζογλου οἱ ἀρχαῖες πηγὲς διακρίνουν πάντοτε τοὺς Λυγκηστῆς καὶ τὴν Λυγκηστίδα ἀπὸ τοὺς Πελαγόνες καὶ τὴν Πελαγονία καὶ δὲν παρέχουν ἔνδειξι γιὰ τὴν ταύτισι τῶν δύο πόλεων. Μόνο κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητος τὸ ὄνομα τῆς Πελαγονίας ἐξαπλώθηκε στὴν Λυγκηστίδα, ὅποτε ἡ πόλις Ἑράκλεια ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως ὡς Ἑράκλεια ἢ Πελαγονία³. Παρατηροῦμε ὅτι πράγματι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς διακρίνουν τὴν Λυγκηστίδα ἀπὸ τὶς βορειότερες περιοχάς, ἀλλὰ αὐτὸ συμ-

1. N.G.L. Hammond, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, (μτφ. ἀπὸ τὰ ἀγγλικά ἀπὸ τοὺς Μ. Χαλκιοπούλου, Γ. Φωτιάδη, Θ. Γεωργιάδη), Τόμοι Α', Θεσσαλονίκη 1995, 176.

2. K. Keyssner, Pelagon, RE, XIX, 1, 245. E. Oberhammer, Pelagones, RE, XIX, 1, 243έ.έ. F. Boelte, Pelagos, RE, XIX, 1, 245.

3. Φ. Παπάζογλου, Les villes de Macédoine a l'Époque Romaine, Ecole Française d' Athènes (έκδ.), Bulletin de Correspondance Hellénique, Suppl. XVI, Παρίσι 1988, 264έ.έ.

βαίνει διότι ενδιαφέρονται κυρίως για τὰ πολιτικά σύνορα και τὶς πολιτικὲς ὀντότητες και ὄχι για τὶς γεωγραφικὲς ἐνότητες. Ἐκτὸς ὁμως ἀπὸ τὸ ὄνομα ὑπάρχουν και ἄλλες ἰσχυρὲς ἐνδείξεις, σύμφωνα με τὶς ὁποῖες ἡ λέξις Πελαγονία εἶχε κυρίως γεωγραφικὴ σημασία και ἔτσι περιελάμβανε τὸ σύνολο τοῦ πεδινοῦ χώρου, ἄρα και τμήμα τῆς Λυγκηστίδος. Τὸ διατι ὁ ὅρος προβάλλει περισσότερο ἀπὸ τὴν ὑστερη ἀρχαιότητα και εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι εὐεξήγητο: τότε οἱ ἀρχαῖοι φυλετικοὶ δεσμοὶ ἐξαφανίσθησαν και τὰ ἀρχαῖα κοινὰ διαλύθηκαν. Για τὸν λόγο αὐτὸ ὁ πολιτικὸς ὅρος Λυγκηστὶς ἔχασε τὴν σημασία του και προβλήθηκε ὁ γεωγραφικὸς ὅρος Πελαγονία.

Θεωροῦμε λοιπὸν ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς Πελαγονίας ταυτιζόταν με τὴν συνολὴ πεδιάδα και ἐκτεινόταν ἀπὸ τὰ ὄρη Μπαμπούνα και Γκολέσνιτσα στὰ βόρεια ἕως τὸ στενὸ Κιρλί Δερβὲν στὰ νότια. Στὰ δυτικὰ τὰ ὄριά της σχηματίζονται ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς ὑπώρειες τοῦ Βιτσίου και τοῦ Περιστερίου, ἐνῶ στὰ ἀνατολικά ἀπὸ τὰ ὄρη Γκολέσνιτσα και Βαρνοῦντα και τὰ πρὸς βορρᾶν αὐτῶν ἐκτεινόμενα, ἕως τὸ ὕψος τοῦ Πριλάπου. Τὸ ὅτι τὸ νότιο τμήμα τῆς πεδιάδος ἐπεκράτησε νὰ λέγεται Λυγκηστὶς, ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ἡ περιοχὴ κατελήφθη ἀπὸ τὸν λαὸ τῶν Λυγκηστῶν. Ὁ λαὸς αὐτὸς μιλοῦσε μία διάλεκτο τῆς δυτικῆς ἐλληνικῆς και ἀνῆκε ὡς ἐκ τούτου στὴν ἡπειρωτικὴ ὁμάδα τῶν ἐλληνικῶν φύλων⁴, ἀπὸ τὴν ὁποία ὡς γνωστὸν προῆλθε και ἡ δωρικὴ ὁμοφυλία. Ἡ ἐτυμολογικὴ προέλευσις τῆς ὀνομασίας σημαίνει ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὸ βλέμμα τοῦ λυγκὸς ἢ ποιητικώτερα, ἐκείνους ποὺ βλέπουν με τὸ λαμπερὸ βλέμμα τοῦ λυγκὸς. Πιθανώτατα ὁ λυγξ ἦταν τὸ ἀρχαῖο τοτέμ τῆς φυλῆς αὐτῆς. Ἡ ὀνομασία μᾶς παραπέμπει στοὺς βόρειους και δυτικοὺς ὄρεινους ὄγκους ὡς τόπους προελεύσεως τῶν Λυγκηστῶν. Ἐκτὸς αὐτοῦ εἶναι βέβαιο ὅτι πρόκειται για αὐτοχαρακτηρισμὸ, ἐφ' ὅσον τὸ ὄνομα ὑποδηλώνει κάτι τὸ τιμητικὸ γι' αὐτοὺς ποὺ τὸ φέρουν.

Ἄν ὁμως τὸ ὄνομα τῶν Λυγκηστῶν εἶναι φυλετικὸ ὄνομα και ὄχι γεωγραφικὸ, δὲν φαίνεται νὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο με τὸ ὄνομα τῶν Πελαγόνων. Θὰ ἐξετάσωμε παρακάτω τὸ ζήτημα αὐτό. Τὰ ἀρχικὰ πολιτικὰ σύνορα τῶν δύο περιοχῶν τοποθετοῦνται, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, περίπου ἐπὶ τῶν σημερινῶν συνόρων. Κατόπιν, πιθανώτατα δὲ τὸν 40 π.Χ. αἰῶνα, μετακινήθηκαν ἀπὸ τὸν Ἀρραβαῖο τῆς Λυγκηστίδος ἢ τὸν Φίλιππο Β' βορειότερα ἕως τὸ ὕψος τῆς Λυχνιδοῦ ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Ἀχρίδος, για νὰ συμπεριλάβουν τὶς διόδους πρὸς δυσμὰς⁵, και τὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Μοναστηρίου, ὅπου ἀργότερα ἀπαντᾶται ἡ πόλις Ἡράκλεια Λυγκηστὶς⁶. Ἡ περιοχὴ βορείως τῆς Λυ-

4. Hammond, A', 453.

5. Ὅπ.π. 93.

6. Πτολεμαῖος, III.12.30 (13.33). Στὸν κώδικα Paris. Coisl. με τὴν προσθήκη «ἡ Πελαγονία». E. Oberhammer, Herakleia Lynkestis, RE, VIII, 1, 429.

γκησιτίδος είναι εκείνη που κυρίως ονομάζεται Πελαγονία, ενώ σπανιότερα απαντάται το φυλετικό όνομα Πελαγόνες. Έμφανίζεται όμως και μία άλλη ονομασία: Δερρίοπος ή Δευρίοπος, με το φυλετικό της αντίστοιχο Δερρίοπος. Έτσι ή έρευνα κατέληξε στην ύπαρξη τριών διαφορετικών φυλών στην περιοχή και, συνακόλουθα, τριών φυλετικών κρατών: Λυγκηστῶν, Πελαγόνων και Δερρίοπων.

Στους Λυγκηστῆς αναφερθήκαμε ήδη. Όσον αφορά στους άλλους δύο, περισσότερες πληροφορίες φαίνεται να έχουμε για τους Πελαγόνες. Η Ίλιάς αναφέρει τον μυθικό Πηλεγόνα, υιό του Παίονος Ἀστεροπαίου. Τοποθετείται ή Πελαγονία πλησίον τῶν Παιόνων τῆς περιοχῆς τοῦ ἄνω Ἀξιοῦ. Ὁ Ἰλλυριὸς στρατηγὸς Σκερδιλαΐδης καταλαμβάνει τὸ «Πελαγονίας πόλισμα Πισσαῖον»⁷ στην περιοχή τοῦ Ἐριγῶνος. Τὴν ἴδια περιοχή ὑποδεικνύει ὁ Σκύμνος⁸. Ὁ Λίβιος στηριζόμενος στὸν Πολύβιο, τοὺς τοποθετεῖ μεταξύ Δαρδανίας καὶ Λυγκησιτίδος⁹. Ὁ Στράβων μεταξύ Λυγκησιτίδος, Ὁρεσιτίδος καὶ Ἐλιμείας¹⁰. Ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα 38 καὶ 39 τοῦ 7ου βιβλίου τοῦ ἰδίου συνάγεται στενὴ συγγένεια τῶν Πελαγόνων με τοὺς Παίονες, σχεδὸν μέχρι ταυτίσεως. Μὲ τὰ παραπάνω φαίνεται νὰ συμφωνεῖ καὶ ὁ Πλίνιος ὅταν λέγει ὅτι ἡ Μακεδονία προστατεύεται ἔναντι τῶν Τριβαλλῶν ἀπὸ τὴν Παιονία καὶ τὴν Πελαγονία¹¹.

Ὁ Ἀστεροπαῖος τῆς Ίλιάδος εἶναι υἱὸς τοῦ Πηλεγόνος καὶ τῆς Περιβοίας, νύμφης τοῦ κυρίου παραποτάμου τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦ Ἐριγῶνος. Κατὰ συνέπειαν, σύμφωνα με τὸν Hammond, οἱ Πελαγόνες ζοῦσαν κατὰ τὸ 1200 π.Χ. κοντὰ στὸν Ἐριγῶνα, ἀκριβῶς ἐκεῖ που ζοῦσαν καὶ κατὰ τοὺς κλασικούς χρόνους. Καθὼς ἓνας υἱὸς τοῦ Πηλεγόνος ὠδήγησε τοὺς Παίονες στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο, οἱ δύο λαοὶ πρέπει νὰ ἦταν γεωγραφικὰ ἀλλὰ καὶ φυλετικὰ πολὺ στενὰ συνδεδεμένοι. Στὸ ζήτημα αὐτὸ μπορούμε νὰ παρατηρήσωμε τὰ ἑξῆς: Οἱ Πελαγόνες κατατάσσονται στὰ δυτικὰ (ἢ ἡπειρωτικὰ) ἑλληνικὰ φύλα καὶ ἡ Ίλιάδα δὲν ἀναφέρει κανένα τέτοιο φύλο νὰ συμμαχῆ με τοὺς Τρῶες, ἂν λοιπὸν ἡ ἀναφορὰ αὐτῆ τῆς Ίλιάδος ἔχει κάποια ἱστορικὴ βᾶσι, τότε οἱ Πελαγόνες στοὺς ὁποίους ἀναφέρεται δὲν εἶναι οἱ πρόγονοι τῶν κατοίκων τῆς Πελαγονίας κατὰ τὴν κλασικὴ ἐποχὴ ἀλλὰ κάποιοι συγγενεῖς τῶν Παιόνων τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ, οἱ ὁποῖοι κατεῖχαν, αἰῶνες πρὶν, τμημα

7. Πολύβιος, V. 108.1.

8. 621. Ἰδὲ K. Mueller, Georg. Gr. Min., I, 220, 213.

9. XXVI. 25.3-5.

10. 7.7.8. «Καὶ δὴ καὶ τὰ περὶ Λύγκων καὶ Πελαγονίαν καὶ Ὁρεσιτιάδα καὶ Ἐλιμείαν τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἐκάλουν». Ἰδὲ καὶ 7.7.9.

11. Nat. hist. IV.X.33-35.

τῆς πεδιάδος τῆς Πελαγονίας, πιθανῶς δὲ τὸ βόρειο. Σ' αὐτοὺς ἀναφέρεται ὁ Στράβων: «Τοὺς δὲ Παίονας οἱ μὲν ἀποίκους Φρυγῶν, οἱ δ' ἀρχηγέτας ἀποφαίνουσι, καὶ τὴν Παιονίαν μέχρι Πελαγονίας καὶ Πιερίας ἐκτέτασθαι φασί. καλεῖσθαι δὲ πρότερον Ὀρεστίαν τὴν Πελαγονίαν ... καὶ αὐτοὺς τοὺς Παίονας καλεῖσθαι Πελαγόνας»¹². Εἶναι φανερό, ὅτι ὁ Στράβων στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ μεταφέρει ἕναν ἀπόηχο τῶν συσχετισμῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἢ, ἄλλως, τῆς ἐποχῆς τῆς συντάξεως τῆς Ἰλιάδος.

Τὸ 167 π.Χ., μὲ τὴν κατάλυσι τῆς μακεδονικῆς μοναρχίας καὶ τὴν διαίρεσι τῆς χώρας σὲ τέσσερις μερίδες, ἡ Πελαγονία ἀπετέλεσε, σύμφωνα μὲ τὸν Λίβιο, τὴν πρωτεύουσα τῆς τετάρτης μερίδος¹³. Ἐπειδὴ πρωτεύουσες τῶν τριῶν ἄλλων μερίδων ὠρίσθησαν ἡ Πέλλα, ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Ἀμφίπολις, ἡ Πελαγονία αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι κάποια σημαντικὴ πόλις τῆς βορειοδυτικῆς Μακεδονίας. Ἡ Πελαγονία αὐτὴ τοῦ Λιβίου ταυτίσθηκε μὲ τὴν Ἡράκλεια τὴν Λυγκηστίδα, πόλις κειμένη περὶ τὰ 2 χλμ. ΝΔ τῆς σημερινῆς πόλεως τοῦ Μοναστηρίου. Ἡ ταύτισις ἐθεωρήθηκε πρόσφορη, διότι ὑπὲρ αὐτῆς συνηγοροῦν ὠρισμένες ἐνδείξεις, ὅπως ἡ ἀπουσία πληροφοριῶν γιὰ τὴν θέσι τῆς πόλεως Πελαγονίας, ἀλλὰ καὶ κάποιες πηγές: Ἡ Πελαγονία ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸν Συνέκδημο τοῦ Ἱεροκλέους¹⁴ καὶ τὸ *Περὶ Θεμάτων* τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου¹⁵. Ἕνας κώδικας τοῦ Πτολεμαίου ἔχει τὴν φράσι «Ἡράκλεια ἢ Πελαγονία», πράγμα ποὺ καθιστᾷ πολὺ πιθανὴ τὴν ταύτισι¹⁶. Παρομοίως συμβαίνει καὶ στὸν *Συνέκδημο*¹⁷. Ὁ Hammond ἀπορρίπτει τὴν ταύτισι διότι θεωρεῖ ὅτι ἡ περιοχὴ Πελαγονία ἐκτεινόταν μόνο στὸ ἀνατολικὸ καὶ κεντρικὸ τμήμα τῆς πεδιάδος καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσι τῶν Στόβων. Ἀλλὰ ἐκτιμᾷ καὶ ὅτι ἡ πόλις Πελαγονία εἶναι δημιούργημα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως δὲν ὑπῆρχαν στὴν τετάρτη μερίδα ἀνεπτυγμένες καὶ μεγάλες πόλεις, ἄρα, κατ' αὐτόν, τὴν ἐξουσία πῆρε ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἡ πόλις τῶν *Πελαγόνων*, δηλαδὴ τὸ φυλετικὸ κράτος τῶν *Πελαγόνων*, τὸ ὁποῖο περιγράφεται ἀπὸ τὸν Λίβιο καὶ ἀπὸ τὸν Διόδωρο χάριν συντομίας καὶ σαφηνείας καὶ ὡς *Πελαγονία*. Ἐδῶ ὀφείλομε νὰ παρατηρήσωμε ὅτι ἡ τέταρτη μερίδα τῆς Μακεδονίας ἦταν μία ἐκτεταμένη περιοχὴ, ἡ

12. 7, ἀπόσπ. 38.

13. XLV. 29.9.

14. 641.

15. 2,50.

16. Cod. Paris. Coisl., ἰδὲ Hammond, Α', 93. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ἐνδείξεις γιὰ ταύτισι. ὅπ.π., 95, σημ. 133.

17. Keyssner, 244.

ὁποία περιελάμβανε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σημερινῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ ἐδάφη πέραν αὐτῆς. Μερικὲς ἀπὸ τὶς φυλετικὲς καὶ γεωγραφικὲς ἐνότητες ποὺ περιελάμβανε ἦταν σημαντικότερες ἀπὸ τὴν Πελαγονία, ἐνῶ κάποιοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοὺς εἶχαν τηρήσει εὐνοϊκὴ στάσι ἐναντι τῶν Ρωμαίων κατὰ τὸν τρίτο ρωμαιομακεδονικὸ πόλεμο. Κατὰ τὸν ἄγγλο ἱστορικὸ «σκοπὸς τῶν Ρωμαίων δὲν ἦταν νὰ δημιουργήσουν πρωτεύουσες πόλεις μὲ τὴν σύγχρονη ἔννοια, ἀλλὰ νὰ μεταφέρουν τὴν ἐξουσία τῆς κάθε τετραρχίας σὲ ἓνα ἤδη ὑπαρκτὸ ἀρμόδιο ὄργανο»¹⁸. Θὰ ἦταν ὁμως, πιστεύω, παράλογο καὶ πολιτικῶς ἀπρόσφορο νὰ ὑπαγάγουν τὶς περιοχὲς ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ φυλετικοῦ κράτους τῶν Πελαγόνων. Σκοπὸς τῶν Ρωμαίων δὲν ἦταν νὰ δημιουργήσουν τέσσερα κράτη μὲ ἰσχυρὴ κεντρικὴ ἐξουσία. Ἀκριβῶς αὐτὸ θὰ ἔκαναν ἂν, ὅπως λέγει ὁ Hammond, μετέφεραν τὴν ἐξουσία τῆς κάθε τετραρχίας στὰ ἤδη ὑπάρχοντα ὄργανα τῶν Πελαγόνων, Πελλαίων, Θεσσαλονικέων, Ἀμφιπολιτῶν. Ἀντίθετα, σαφῆς ὑπῆρξε ἡ πρόθεσίς τους νὰ καταστήσουν τὶς διοικήσεις τῶν μερίδων ὅσο τὸ δυνατόν χαλαρότερες. Οἱ πρωτεύουσές τους δὲν ἦταν παρὰ οἱ ἔδρες τῶν ἀσθενῶν αὐτῶν διοικητικῶν ὀργάνων. Αὐτὸ ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ Λίβιος, ἀφοῦ μιλήσει γιὰ τὶς τέσσερις περιοχὲς καὶ τὶς πρωτεύουσές τους: «*Eo concilia suae cuiusque regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari iussit*»¹⁹. Ὅτι δηλαδὴ ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ὥρισε νὰ πραγματοποιηῖται συνέλευσις τῆς κάθε μερίδος στὴν πρωτεύουσά της. Πρέπει ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀναζητήσωμε ἓνα συγκεκριμένο τόπο ὅπου θὰ γινόταν ἡ συνέλευσις τῆς τετάρτης μερίδος. Ἐλλείπει ἄλλης βασίμου πιθανότητος ἐμμένουμε στὴν ταύτιση τῆς Πελαγονίας αὐτῆς μὲ τὴν Ἡράκλεια Λυγκηστίδα, παρ' ὅτι αὐτὴ δὲν ἔχει ἀποδειχθῆ πέραν πάσης ἀμφιβολίας. Ἄλλωστε, ἓνας Βυζαντινὸς ἱστοριογράφος τοῦ 12ου αἰῶνος, ὁ Κίνναμος, ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ γνωρίζει τὸ πρόβλημα περὶ τὴν ὀνομασία, ρητῶς ταυτίζει τὶς δύο πόλεις: «*ἐπεὶ δὲ ποτε καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο τῇ Μουσῶν, ἣν Πελαγονίαν τινὶ γλώττῃ κατακολλουθῶντες Ῥωμαῖοι ὀνομάζουσιν*»²⁰. Ἴσως οἱ Ρωμαῖοι νὰ ἔδωσαν τὸ ὄνομα τῆς Πελαγονίας στὴν πόλι Ἡράκλεια.

Ἡ Ἡράκλεια Λυγκηστίς, ὅπως εἶναι προφανές, εὐρισκόταν στὸ ἔδαφος τῶν Λυγκηστῶν ἢ καλύτερα στὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς Πελαγονίας ποὺ ἔκατοικεῖτο ἀπὸ τὴν φυλὴ τῶν Λυγκηστῶν. Ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμε τὴν σχέσι τῶν Πελαγόνων μὲ τοὺς Δερρίοπες, οἱ ὁποῖοι, σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς ἐνδείξεις,

18. Hammond, A', 95έ.

19. XLV.29.9.

20. 127.9έ.έ.

ἦσαν ἐγκατεστημένοι στοὺς βόρειοις τμήμα τῆς πεδιάδος, ἕως λίγο νοτιώτερα τῶν πηγῶν τοῦ Ἐριγῶνος.

Ἄνωτέρω ἐδείχθη ὅτι ἡ Πελαγονία τοῦ Λιβίου δὲν ἀναφέρεται στοὺς φυλετικὸν κράτος τῶν Πελαγόνων ἀλλὰ σὲ κάποιον συγκεκριμένο οἰκισμὸν ἢ ἔστω τοποθεσίαν. Ἀλλὰ οὔτε ὁ Στράβων φαίνεται νὰ ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ἕνα τέτοιον κρατικὸν μόρφωμα. Αὐτὸς, ἀφοῦ ἀναφερθῆ στυὺς Ἐγγελεῖς, λαὸ πού κατοικοῦσε περὶ τὴν Λιχνιδό, ἀναφερόμενος στὴν περιοχὴ τῆς Πελαγονίας λέγει τὰ ἑξῆς: «πρὸς δὲ τούτοις Λυγκησταὶ καὶ ἡ Δευριόπος καὶ ἡ τριπολίτις Πελαγονία καὶ Ἐορδοὶ καὶ Ἐλίμεια καὶ Ἐράτυρα»²¹. Σὲ ἄλλο σημεῖο ἀναφέρει: «πρότερον μὲν οὖν καὶ πόλεις ἦσαν ἐν τοῖς ἔθνεσιν τούτοις, τριπολίτις γοῦν ἡ Πελαγονία ἐλέγετο ἧς καὶ ἄζωρος ἦν, καὶ ἐπὶ τῶ Ἐρίγωνι πᾶσαι αἱ τῶν Δευριόπων πόλεις ὤκνητο, ὧν τὸ Βρυάνιον καὶ Ἀλαλχομεναὶ καὶ Στύβαρα»²². Εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ πηγές μας, δηλαδὴ κυρίως ὁ Στράβων καὶ δευτερευόντως ὁ Λίβιος, ἀναφέρονται στοὺς δύο λαοὺς χωρὶς νὰ μᾶς παρέχουν σαφῆ εἰκόνα γιὰ τὴν κατάστασι στὴν περιοχὴ.

Ὁ Hammond ἐπεχείρησε νὰ ὀριοθετήσῃ τίς περιοχὲς τῶν Δερριόπων καὶ τῶν Πελαγόνων ἐπὶ τῆ βάσει τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν δεδομένων. Συνεπέρανε ὅτι οἱ Δερριόπες κυριαρχοῦσαν στοὺς δυτικῶς τοῦ Ἐριγῶνος τμήμα τῆς κοιλάδος καὶ συνόρευαν πρὸς βορρᾶν μὲ τοὺς Βρύγες καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς Πενέστες καὶ πρὸς νότον μὲ τοὺς Λυγκηστές. Στὰ ἀνατολικά τοῦ ποταμοῦ, πάντα κατὰ τὸν Hammond, ἐκτεινόταν ἡ περιοχὴ τῶν ελαγόνων, περίπου ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ σημερινοῦ Μοναστηρίου ἕως καὶ βορείως τοῦ Πριλάπου, συνορεύουσα μὲ τὴν περιοχὴ τῶν Παιόνων καὶ προσεγγίζοντας ἀρκετὰ τὸν Ἄξιον ποταμὸν. Στὴν πραγματικότητα ὁμως οἱ πληροφορίες τῶν γραπτῶν πηγῶν περιπλέκουν τὴν κατάστασι. Ἔτσι, δυτικῶς τῆς περιοχῆς τῶν Δερριόπων καὶ στὴν κοιλάδα τοῦ ἄνω Ἐριγῶνος βρίσκονται τὰ στενὰ τῆς Πελαγονίας «*fauces Pelagoniae*», ὅπως ὀνομάζονται ἀπὸ τὸν Λίβιο. Ἄρα καὶ ἡ περιοχὴ αὐτὴ πρέπει νὰ ὀνομασθῆ Πελαγονία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἀνατολικῶς τῆς κυρίας ἐγκαταστάσεως τῶν Πελαγόνων, ἔχομε καὶ νέα ἐγκατάστασι τῶν Δερριόπων. Αὐτὸ τεκμαίρεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Βρυάνιον, πόλις τῶν Δερριόπων κατὰ τὸν Στράβωνα, τοποθετεῖται ἀπὸ τὸν Hammond ἐπὶ τῆς καμπῆς τοῦ Ἐριγῶνος, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου ὁ ποταμὸς στρέφεται πρὸς τὰ βορειοανατολικά. Κατὰ συνέπεια ἡ περιοχὴ πού σήμερα ὀνομάζεται Μορίχοβο ἐκατοικεῖτο, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ἀπὸ Δερριόπες. Συμπερασματικά, ἂν δεχθοῦμε τίς θέσεις τοῦ Hammond, διαπιστώνουμε τέσσερις ἐπάλληλες ἐγκαταστάσεις, δύο τῶν Πελαγόνων καὶ δύο τῶν

21. 7.7.8.

22. 7.7.9.

Δερριόπων, κείμενες στὸν ἄξονα Δύσεως - Ἀνατολῆς, ἢ καθεμία ἀπὸ τὶς ὁποῖες δὲν ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὴν ἄλλη ἐγκατάστασι τῶν ὁμοφύλων τῆς. Ἡ κατάστασις αὐτὴ θὰ ἦταν ἀπὸ πολιτικῆς, στρατιωτικῆς καὶ οἰκονομικῆς-ἐπικοινωνιακῆς πλευρᾶς ἐντελῶς ἀσύμφορη καὶ θὰ προκαλοῦσε συνεχεῖς προστριβές, πρᾶγμα ποῦ ὅμως δὲν μαρτυρεῖται.

Κατ' ἀρχὴν παρατηροῦμε ὅτι εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν οἱ πόλεις τῶν Δερριόπων περιορίζοντο στὸ δυτικῶς τοῦ Ἐριγῶνος τμήμα τῆς πεδιάδος²³. Ὁ Στράβων, ὅταν λέγῃ ὅτι οἱ πόλεις τῶν Δερριόπων εὐρίσκονταν ὅλες ἐπὶ τοῦ Ἐριγῶνος, δὲν περιορίζει τὴν ἐγκατάστασι στὴν δυτικὴ πλευρὰ οὔτε ἀναφέρει ὅτι στὴν ἄλλη πλευρὰ ὑπῆρχαν οἱ πόλεις τῶν Πελαγόνων. Αὐτὲς οἱ τελευταῖες εἶναι γενικῶς δύσκολο νὰ ταυτισθοῦν. Ὁ Hammond ὑποθέτει ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν Ἀνδράριστο, ποῦ τοποθετεῖται ἐκτὸς τῆς πεδιάδος τῆς Πελαγονίας καὶ περὶ τὰ 10 χλμ. ἀνατολικῶς τοῦ σημερινοῦ Πριλάπου, τὸ Πισσαῖον, ποῦ πρέπει νὰ εὐρισκόταν στὰ βορειοδυτικὰ τῆς πεδιάδος, ἄρα λογικῶς θὰ ἀνῆκε στοὺς Δερριόπους, καὶ τὴν ἄζωρο, τῆς ὁποίας ἡ τοποθεσία δὲν διευκρινίζεται περαιτέρω. Λύσι στὸ πρόβλημα θὰ μπορούσε πιθανῶς νὰ μᾶς δώσῃ μία λεπτομερέστερη ἀνάλυσις τῶν πληροφοριῶν τοῦ Στράβωνος. Ὁ Γεωγράφος, ὅταν μιλᾷ γιὰ τὴν περιοχὴ, ἀναφέρει δύο φορὲς τοὺς Δερριόπους (μὲ τὴν μορφή Δευριόπους) καὶ μία φορὰ τὴν περιοχὴ τους, τὴν Δερριόπο. Τρεῖς φορὲς ἀναφέρεται στὴν Πελαγονία. Στοὺς Πελαγόνες ἀναφέρεται ἐκ πρώτης ὄψεως δύο φορὲς. Στὴν πραγματικότητά ὅμως τὴν δευτέρη φορὰ²⁴ πρόκειται γιὰ τὴν πόλι Πελαγονία, ἡ ὁποία, ὅπως ἀνωτέρω ἀναφέραμε, ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἐρευνητὲς ταυτίζεται μὲ τὴν Ἡράκλεια Λυγκηστίδα. Ἡ πρώτη μνεῖα²⁵ εἶναι φιλολογικῶς ἀμφίβολη. Ὁ Στράβων ἐκεῖ λέγει ὅτι ὁ Ἐριγῶν, ἀφοῦ δεχθεῖ πολλὰ ρεῦματα ἀπὸ τὰ ὄρη τῶν Ἰλλυριῶν, τῶν Λυγκηστῶν, τῶν Βρύγων, τῶν Δερριόπων, συμβάλλει στὸν Ἄξιό. Ἡ χειρόγραφη παράδοσις μετὰ τὸ «καὶ Δευριόπων» εἶχε «καὶ πλειόνων» καὶ ὁ Ἄδ. Κοραῆς τὸ διόρθωσε σὲ «καὶ Πελαγόνων». Αὐτὸν ἀκολούθησαν καὶ οἱ κατοπινοὶ ἐκδότες. Τὸ «καὶ πλειόνων» εἶναι ἀπόλυτα λογικό, ἐφ' ὅσον ὁ ποταμὸς περνοῦσε καὶ ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς πρὶν χυθῆ στὸν Ἄξιό, ἐνῶ πιθανὴ διόρθωσις θὰ ἦταν καὶ τὸ «καὶ Παιόνων», διότι ὁ Ἐριγῶν ἀκριβῶς στὴν περιοχὴ τους συνέβαλλε στὸν Ἄξιό. Περίπου τὰ ἴδια λέγει καὶ ὁ Λίβιος: «(Erigon) ex Illyrico per Pelagoniam fluens in Axium amnen editur...»²⁶. Ἐδῶ ἀντὶ «Pelagoniam» ἡ χειρόγραφη παράδοσις εἶχε «Paeoniam» καὶ ἡ λέξις αὐτὴ διορθώθηκε ἀπὸ ἓνα Γερμανὸ φιλόλογο τοῦ περασμένου αἰῶνος (Schaefer). Ὁ Ham-

23. Κατὰ τὸν Hammond, Α', 87έ.έ.

24. 7, ἀπόσπ. 47.

25. 7,7,8.

26. XXXIX. 53. 15.

mond ἀπορρίπτει τὴν διόρθωσι μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι παρουσιάζει τὸν Ἐριγῶνα νὰ ρεῖ διὰ μέσου τῆς Πελαγονίας, πράγμα πού, κατ' αὐτόν, δὲν συνδυάζεται μὲ τίς πόλεις τῆς Δερριόπου ἐπὶ τῷ Ἐριγῶνι. Πράγματι, ἡ διόρθωσις εἶναι μᾶλλον περιττή, δὲν συμφωνοῦμε ὅμως μὲ τὴν αἰτιολογία: εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ πεδιάδα πού διέσχισε ὁ ποταμὸς ὠνομαζόταν Πελαγονία. ἄλλως, τὰ στενὰ τοῦ ἄνω Ἐριγῶνος, στὰ δυτικὰ τῆς πεδιάδος, δὲν θὰ ὠνομάζονταν *fauces Pelagoniae* ἢ *fauces* ἢ *anguistiae ad Pelagoniam*²⁷ ἀλλὰ *fauces ad Deuriopum*. Θὰ μπορούσε ὅμως κατὰ τὴν γνώμη μας νὰ προταθῆ ἄλλη διόρθωσις στὸ ἴδιο χωρίο. Ὁ Λίβιος λέγει ὅτι ὁ Φίλιππος Ε' ἤθελε νὰ ιδρύσῃ πόλι στὴν Δερρίοπο καὶ συνεχίζε: «*Paeoniae ea regio est prope Erigonum fluvium*»²⁸. Ὁ συσχετισμὸς μεταξὺ κατοίκων τῆς Πελαγονίας καὶ Παιόνων, πού ἐμφανίζεται στὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Λιβίου, ἔχει, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, παλαιότατες ἱστορικὲς ρίζες ἀλλὰ δὲν ἰσχύει γιὰ τὴν κλασικὴ καὶ τὴν ἑλληνιστικὴ περίοδο. Γεωγραφικῶς ἡ κυρίως Πελαγονία, δηλαδὴ ὁ πεδινὸς χῶρος, βρίσκεται σὲ ἀπόστασι ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Παιόνων κατὰ τὴν κλασικὴν περίοδο, ἐνῶ σαφὲς εἶναι καὶ ἡ ἐθνολογικὴ διαφορὰ. Ἔτσι, πιθανώτερη καθίσταται ἡ γραφὴ «*Pelagoniae*», ὅτι δηλαδὴ ἡ Δερρίοπος ἦταν τμῆμα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Πελαγονίας – καὶ συγκεκριμένα τὸ βόρειο.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω καθίσταται προφανὲς ὅτι γιὰ τοὺς ἱστοριογράφους τῆς ἑλληνιστικῆς-ρωμαϊκῆς περιόδου ἡ Πελαγονία εἶναι κυρίως ἓνας γεωγραφικὸς ὅρος. Δευτερευόντως χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ προσδιορίσῃ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Δὲν πρόκειται ὅμως γιὰ μία φυλὴ οὔτε γιὰ ἓνα φυλετικὸ κράτος. Δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ φυλὴ τῶν Πελαγόνων ἀλλὰ ἀπλῶς μία γεωγραφικὴ περιοχὴ, πού τὸ ὄνομά της μπορεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ καὶ τοὺς κατοίκους της. Δεχόμεστε ὡς ἐκ τούτου ὅτι οἱ δύο κύριες φυλὲς τῆς Πελαγονίας εἶναι οἱ Λυγκηστὲς στὰ νότια καὶ οἱ Δερρίοπες στὰ βόρεια ἀλλὰ καὶ στὰ ἀνατολικά κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδος τοῦ Ἐριγῶνος. Πιθανὴ εἶναι ὅμως ἡ ὑπαρξίς καὶ ἄλλων μικροτέρων φυλετικῶν ἐνοτήτων, ἰδίως στὰ ἀνατολικά καὶ πρὸς τὴν περιοχὴ τῶν Παιόνων. Αὐτές, ἐπειδὴ εἶχαν ἀπωλέσει τὰ παλαιότερα φυλετικὰ τους ὀνόματα ἐφέροντο ὑπὸ τὸ ὄνομα Πελαγόνες. Ἴσως τρία διαφορετικὰ φυλετικὰ ἀποσπάσματα νὰ εἶχαν ἀποτελέσει τὴν λεγόμενὴ τριπολίτιδα Πελαγονία.

Οἱ Δερρίοπες πρέπει νὰ θεωρηθοῦν συγγενεῖς τῶν Δρυόπων τῆς Ἠπείρου, τῶν ὁποίων ἡ περιοχὴ, ἡ Δρυοπίς, ἐντοπίζεται ἀνάμεσα στοὺς ποταμοὺς Λοῦρο καὶ ἄραχθο, ἕως τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο. Ὁ κύριος ὄγκος τῶν Δρυόπων, τῶν ἀνθρώπων τῶν δρυῶν, ὅπως εἶναι ἡ πιθανώτερη ἐτυμολογία

27. Livius, XXXI. 28.6, 33.3, 34.6.

28. XXXIX. 53.14.

τοῦ ὀνόματος, μετακινήθηκε πρὸς τὰ ὄρη τῆς κεντρικῆς ἑλλάδος καὶ ἔδωσε τὸ ὄνομα Δρυοπίς στὴν περιοχὴ ἀπὸ τὸν Τυμφρηστὸ ἕως τὸν Παρνασσό²⁹.

Σὲ ἀντίθεσι μὲ τοὺς βασιλεῖς τῶν Λυγκηστῶν, δὲν κατέχομε παρὰ ἐλάχιστες ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὑπαρξὶ βασιλέων τῶν Δερριόπων ἢ τῆς Πελαγονίας. Δύο ἀθηναϊκὲς ἐπιγραφὲς τοῦ 4ου αἰῶνος ἀναφέρονται κατὰ τοὺς Hammond καὶ Παπάζογλου σὲ μέλη τῆς δυναστείας ποὺ βασιλεύει στὴν Πελαγονία³⁰. Στὴν πρώτη ἐπιγραφῇ, ποὺ χρονολογεῖται πρὸ τοῦ ἔτους 353/2, ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων κατονομάζει ὡς εὐεργέτη καὶ πρόξενον κάποιον, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἀρχίζει ἀπὸ Π καὶ τὸν ὁποῖο, σύμφωνα μὲ τὴν ἀποκατάστασι τῆς ἐπιγραφῆς, χαρακτηρίζουν ὡς βασιλέα τῶν Πελαγόνων³¹. Μὲ ἄλλη ἐπιγραφῇ, τοῦ ἔτους 363/2, τιμᾶται ὡς εὐεργέτης κάποιος *Μενέλαος Πελαγών*³².

Ἡ πρώτη ἐπιγραφῇ ἐθεωρήθηκε ἀποδείξεις ὑπάρξεως τοῦ φυλετικοῦ κράτους τῶν Πελαγόνων³³. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς εἶναι πιθανὴ ἀλλὰ ὄχι βεβαία. Ἄν ἡ ἀποκατάστασις εἶναι πράγματι ὀρθή, τότε θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσωμε τὴν σημασίαν τῆς φράσεως «*Πελαγόνων βασιλεύς*». Παρατηροῦμε ἀρχικῶς ὅτι οἱ τίτλοι τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τῆς ἐποχῆς δὲν περιέχουν συνήθως ἀναφορὰ στὸ κράτος ἢ τὴν φυλὴν τους ἀλλὰ μόνο τὸ ὄνομα καὶ τὸν χαρακτηρισμὸ βασιλεύς: π.χ. ὄχι *Φίλιππος βασιλεύς Μακεδόνων* ἀλλὰ ἀπλῶς *βασιλεύς Φίλιππος*³⁴. Περισσότερο θὰ μπορούσε νὰ μᾶς διαφωτίσει ἡ περίπτωση τῆς δευτέρας ἐπιγραφῆς, ἢ ὁποία τιμᾶ ὡς εὐεργέτη τῶν Ἀθηναίων κάποιον *Μενέλαον Πελαγόναν*. Αὐτὸς θεωρεῖται ἀπὸ τὸν Hammond μέλος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Πελαγονίας, ἔχει ὅμως, κατὰ τὴν γνώμη μας, ἰκανοποιητικῶς ταυτισθῆ ἀπὸ σειρὰ ἀξιολόγων ἐρευνητῶν μὲ τὸν Μενέλαο υἱὸ τοῦ Ἀρραβαίου, μέλος τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας τῆς Λυγκηστίδος³⁵. Τὸ

29. Π. Κ. Χρήστου, Ἡ ἐθνικότης τῶν ἀρχαίων Ἡπειρωτῶν, Ἡπειρος, ἐτήσια ἔκδοσις Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας Θεσσαλονίκης, 14 (1992), 20. J. Miller, Dryopes, RE, V 2, 1747έ.

30. Hammond, Β', 29έ., Παπάζογλου, 276έ.έ.

31. IG II/III, 2, 190.

32. IG II/III 2, 110.

33. Hammond, Β', 29. Παρομοίως Παπάζογλου, 276έ.έ. Ἀναρωτιέται ὅμως μήπως τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἢ Πελαγονία εἶχε ἐνσωματωθῆ στὸ κράτος τῶν Παιόνων. Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ πόσο ἀσθενῆ εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα περὶ τῆς ὑπάρξεως βασιλέων τοῦ ἔθνους τῶν Πελαγόνων.

34. Ἴδὲ Jean N. Kalleris, Les Anciens Macédoniens, Collection de l'Institut Français d' Athènes, II, Ἀθήνα 1976, 581έ.έ.

35. E. Meyer, Geschichte des Altertums, V, 7η ἔκδ., Darmstadt 1980, 445, σημ. 8. K. J. Beloch, Griechische Geschichte, III 2, 2η ἔκδ., Βερολίνο-Λειψία 1923, 76έ. Ἴδὲ καὶ Παπάζογλου, 278έ. Ἡ τελευταία ἀπορρίπτει τὴν ταύτισιν, ἢ ὁποία ὅμως βασίζε-ται ἰσχυρῶς σὲ ἐπιγραφῇ ποὺ βρέθηκε στὸ Ἴλιον, ἢ ὁποία ἀναφέρεται στὸν

βασιλείο των Λυγκηστών κατείχε τὸ νότιο τμήμα τῆς Πελαγονίας, πιθανῶς εἶχε ἀξιώσεις στὸ σύνολό της, ἀλλὰ καὶ περιελάμβανε καὶ ἄλλες φυλὲς πλὴν τῶν Λυγκηστῶν (π.χ. Ἀτιντᾶνες)³⁶. Ἔτσι ἡ χρῆσις τοῦ γεωγραφικοῦ ὀνόματος ἦταν καὶ πολιτικῶς συμφέρουσα, ἐνῶ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους κ.ἄ. τὸ ὄνομα Πελαγῶν σήμαινε τὸν Λυγκηστή. Κατὰ συνέπειαν ὁ χαρακτηρισμὸς *Πελαγῶν*, ποὺ ἐμφανίζεται στὶς ἐπιγραφές, ὑποδηλώνει τὴν διεκδίκησι τῆς πλούσιας πεδιάδος τῆς Πελαγονίας ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Λυγκηστῶν, ἂν καί, ὅπως εἶπαμε, δὲν ἀποτελοῦσε τμήμα τοῦ ἐπισήμου τίτλου τους.

Θὰ μπορούσε νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἡ ἐπιγραφή 190 ἀναφέρεται στοὺς βασιλεῖς τῶν Δερριόπων, ποὺ ἐξίσου εὐλόγα θὰ ὠνομάζονταν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους *βασιλεῖς Πελαγόνων*. Ὅμως τίποτε δὲν εἶναι γνωστὸ γιὰ μία βασιλικὴ δυναστεία τῶν Δερριόπων. Ἐὰν μία τέτοια ἐξακολουθοῦσε νὰ κυβερνᾷ κατὰ τὸν 4ο αἰῶνα τὸ σύνολο τῆς Δερριόπου, αὐτὸ θὰ εἶχε ἀποτυπωθῆ στὶς πηγές ποὺ ὁμιλοῦν γιὰ τὶς δυναστείες τῆς Λυγκηστίδος, τῆς Ὀρεστίδος καὶ τῆς Ἐλιμείας. Τὸ πιθανώτερο λοιπὸν εἶναι, ὅτι ἤδη ἐνωρὶς, ἴσως κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα, ἡ πολιτικὴ ἐνότητα τοῦ φύλου εἶχε διασπασθῆ ἂν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, συνέχισε νὰ θεωρῆται ὡς ἐνιαῖο. Αὐτὸ πιθανῶς ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι, σὲ ἀντίθεσι μὲ τὴν νοτιώτερη Λύγκο, στὴν Δερριόπο εἶχαν ἀναπτυχθῆ κάποια ἀστικὰ κέντρα, ποὺ μπορούσαν μάλιστα, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βρασίδα νὰ ἐξοπλίζον ὀπλίτες. Φαίνεται πράγματι ὅτι ἡ Δερριόπος ἦταν ἡ πλέον προηγμένη περιοχὴ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν 5ο καὶ 4ο αἰῶνα³⁷.

Αὐτὴ ἡ ἐξέλιξις ἀφοροῦσε βεβαίως τμήμα μόνου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελαγονίας. Οἱ περισσότεροι κάτοικοί της, Δερριόπες, Λυγκηστὲς καὶ ἄλλοι, ἐξακολούθησαν νὰ ζοῦν ὡς κτηνοτρόφοι καὶ κυνηγοί, ὠργανωμένοι σὲ μικρὲς ὁμάδες, ὑποδιαιρέσεις τῶν φυλῶν. Ἀρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς μετακινούνταν τὴν ἄνοιξι καὶ τὸ φθινόπωρο μὲ τὰ ποίμνια στὰ θερινὰ καὶ τὰ χειμερινὰ βοσκοτόπια, ἐνῶ ὅλοι τοὺς ἐπεδείκνυαν ἰσχυρὴ τάσι ἀνεξαρτησίας. Ἐκμεταλλεόμενος τὶς νίκες του κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν, ὁ Φίλιππος Β΄ τὶς ἐνσωμάτωσε στὸ βασιλείο του, καταλύοντας τὶς τοπικὲς δυναστείες. Ἡ προσάρτησις αὐτῆ σήμανε καὶ τὴν ταχύτερη ἀνάπτυξι τῶν περιοχῶν αὐτῶν, ποὺ ὅμως διετήρησαν τὴν αὐτονομία τῶν διοικητικῶν δομῶν τους ἕως καὶ τὴν ὕστερη ρωμαϊκὴ περίοδο.

Μενέλαο, υἱὸ τοῦ Ἀρραβαίου, Εὐεργέτη τῶν Ἀθηναίων, εὐρίσκεται δηλαδὴ νοηματικῶς ἀλλὰ καὶ χρονολογικῶς σὲ στενὴ συνάφεια μὲ τὴν ἐπιγραφή 110, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

36. Κ. Π. Χρήστου, Ἀτιντᾶνες, οἱ Βλάχοι τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου, Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο 1987, 100έ.έ.

37. Hammond, Β΄, 195, 230.